

De handelaar in verledens

Het huis

Het huis leeft. Ademt. Ik hoor het de hele nacht door zuchten. De dikke muren van hout en leem zijn altijd koel, zelfs 's middags, wanneer de zon de vogels tot zwijgen brengt, de bomen geselt en het asfalt smelt. Ik glijd erover als een teek over de huid van zijn gastheer. Als ik ze omhels, voel ik een hart kloppen. Het mijne? Dat van het huis? Het maakt niet veel uit. Het doet me goed. Geeft me zekerheid. *Velha Esperança** brengt soms een van haar jongste kleinkinderen mee. Ze draagt hen op haar rug, stevig vastgesnoerd in een doek, overeenkomstig het eeuwenoude plaatselijke gebruik. Zo doet ze al haar werk. Ze veegt de vloer, wist het stof van de boeken, kookt, wast, strijkt. De baby, met zijn hoofdje tegen haar rug aan, voelt haar hart en haar warmte, waant zich opnieuw in de baarmoeder en slaapt. Ik heb een soortgelijke verhouding met het huis. Wanneer het donker wordt, kijk ik in de woonkamer, zoals ik al zei, tegen de ruiten geplakt naar het wegsterven van de zon. Zodra het donker is, zwerf ik door de verschillende vertrekken. De woonkamer kijkt uit op de smalle, slecht onderhouden voortuin, met als enige charme twee glorieuze keizerspalmen, heel hoog en heel deftig, die zich elk in een hoek verheffen en het huis bewaken. De kamer is verbonden met de bibliotheek. Van daaruit kom je door een brede deur in de gang. Die, een diepe, vochtige en donkere tunnel, geeft toegang tot de slaapkamer, de eetkamer en de keuken. Dat deel van het huis is naar de achtertuin gekeerd. Het morgenlicht, groenig en zacht, streelt de muren, gefilterd door het

hoge gebladerte van de advocaatboom. Achter in de gang, vanuit de kamer gezien links, loopt moeizaam een kleine trap in drie gebroken stukken omhoog. Als je die opklimt, kom je in een soort mansarde, die de albino zelden betreedt. Hij staat vol kisten met boeken. Ik ga daar ook niet vaak heen. Aan de muren slapen vleermuizen met hun kop omlaag in hun zwarte mantels gewikkeld. Ik weet niet of gekko's deel uitmaken van het menu van vleermuizen. Ik wil dat ook liever niet weten. Dezelfde beweegreden – angst! – belet mij de achtertuin te verkennen. Door de ramen van de keuken, de eetkamer of Félix' slaapkamer zie ik het gras hoog opschieten tussen de rozenstruiken. Exact in het midden verheft zich lommerijk een reusachtige advocaatboom. Verder staan er twee hoge mispelaars die vol fruit hangen en een goede tien meloenbomen. Een hoge muur sluit de tuin af. Op de bovenrand van die muur zijn glasscherven van verschillende kleuren rechtop vastgezet met cement. Vanuit het huis lijken het net tanden. Die wrede truc verhindert niet dat er af en toe kinderen over de muur klauteren en avocado's, mispels en papaja's gappen. Ze leggen een plank op de muur en hijsen zich daaraan op. Mij lijkt het een veel te riskante onderneming voor zo'n schamele opbrengst. Waarschijnlijk doen ze het niet eens zozeer om het fruit te proeven. Volgens mij doen ze het eerder om het gevaar te tarten. Wie weet krijgt later gevaar bij hen de smaak van rijpe mispels. Stel dat een van hen later bij de mijnopruimingsdienst gaat werken. In dit land schort het niet aan werk voor die dienst. Gisteren nog heb ik op de televisie een reportage gezien over het opruimen van mijnen. De leider van een ngo klaagde over de onduidelijkheid van de aantallen. Niemand weet precies hoeveel mijnen

er in Angola in de grond zijn gestopt. Tussen de tien en twintig miljoen. Waarschijnlijk zijn er meer mijnen dan Angolezen. Stel dus dat een van die jongetjes mijnen gaat opruimen. Telkens als hij op zijn buik door een mijnenveld kruipt, zal hem de verre smaak van een mispel in de mond komen. Op een dag zal hem, met een mengeling van nieuwsgierigheid en afgrijzen, door een buitenlandse journalist de onvermijdelijke vraag gesteld worden: 'Waar aan denkt u als u een mijn onschadelijk maakt?'

En het kind dat dan nog in hem schuilt, zal glimlachend antwoorden: 'Aan mispels, beste man.'

Velha Esperança vindt dat omheiningen dieven maken. Ik heb haar dat tegen Félix horen zeggen. De albino keek haar geamuseerd aan: 'Wat is dat? Heb ik een anarchiste in huis? Binnenkort betrap ik je nog op het lezen van Bakoenin.'

Dat zei hij en hij besteedde er verder geen aandacht aan. Zij heeft uiteraard nooit Bakoenin gelezen; ze heeft trouwens geen enkel boek gelezen, kan nauwelijks lezen. Desondanks leer ik een heleboel over het leven in het algemeen of het leven in dit land, een leven in staat van dronkenschap, als ik haar onder het opruimen in haar eentje hoor praten, ofwel zacht fluisterend, alsof ze aan het zingen is, ofwel hardop, alsof ze moppert. Velha Esperança is ervan overtuigd dat ze nooit zal sterven. In 1992 heeft ze een slachtpartij overleefd. Ze was bij een leider van de oppositie thuis een brief gaan halen van haar jongste zoon, die diende in Huambo, toen er een hevig vuurgevecht losbarstte. Ze wilde weg, terug naar haar *musseque**, maar ze lieten haar niet gaan.

'Dat is gekkenwerk, oudje, denk nu maar gewoon dat het regent. Zo meteen houdt het op.'

Het hield niet op. Het vuurgevecht werd, als een storm, steeds feller, steeds dichter, en zwol aan in de richting van het huis. Félix heeft me later verteld wat er die middag gebeurde: 'Een luidruchtige leger troep, een bende stomdronken, zwaarbewapende rouwdouwen drong met geweld het huis binnen en ranselde erop los. De aanvoerder wilde weten hoe de oude vrouw heette. Ze antwoordde, *Esperança Job Sapalalo, baas*, en hij begon te lachen. *De hoop sterft als laatste*, spotte hij. Ze zetten de partijleider en zijn familie op een rij in de achtertuin en fusilleerden hen. Toen Velha Esperança aan de beurt was, waren de kogels op. *Je bent gered*, schreeuwde de aanvoerder, *door de logistiek. Dat is en blijft ons probleem, de logistiek*. Daarna stuurde hij haar weg. Nu denkt ze dat ze immuun is voor de dood. En misschien is ze dat ook.'

Het lijkt me niet onmogelijk. Esperança Job Sapalalo heeft een fijn netwerk van rimpels in haar gezicht en ze is helemaal grijs, maar haar vlees is nog stevig en haar gebaren zijn vast en precies. In mijn ogen is ze de ruggraat die dit huis draagt.

De vreemdeling

's Avonds onder het eten bestudeert Félix Ventura de kranten, hij bladert ze aandachtig door en als een artikel hem interesseert, kruist hij het aan met een lila schrijvende pen. Wanneer hij uitgegeten is, knipt hij het netjes uit en stopt het in een ordner. Op een van de planken in zijn bibliotheek staan tientallen van die ordners. Op een andere sluimeren honderden videobanden. Félix neemt fanatiek journaaluitzendingen op, belangrijke politieke gebeurtenissen, alles wat ooit van nut kan zijn. De banden zijn alfabetisch gerangschikt, volgens de naam van de persoonlijkheid of de gebeurtenis waar ze naar verwijzen. Zijn avondeten beperkt zich tot een kom *caldo verde**, specialiteit van Velha Esperança, een kop muntthee, een dikke plak papaja, op smaak gebracht met citroen, en een glaasje port. In de slaapkamer trekt hij, voor hij in bed stapt, met zoveel zorg zijn pyjama aan dat ik altijd denk dat hij er ook nog een donkere stropdas bij omdoet. Vanavond werd hij bij zijn soep gestoord door het snerpende geluid van de bel. Dat irriteerde hem. Hij sloeg de krant dicht, stond moeizaam op en liep naar de voordeur. Ik zag een lange, deftige man binnenkomen, met een haakneus, uitstekende jukbeenderen en een glimmende volle hangsnor, zoals ze al meer dan een eeuw niet meer in zwang zijn. Zijn kleine, glinsterende ogen leken bezit te nemen van alles wat ze zagen. Hij droeg een blauw pak, dat ietwat ouderwets van snit was maar hem goed stond, en in zijn linkerhand had hij een leren aktetas. Het werd donkerder in de kamer. Alsof de nacht, of iets nog zwarter

dan de nacht, samen met hem was binnengekomen. Hij liet een visitekaartje zien. Las hardop: 'Félix Ventura. Geef uw kinderen een beter verleden.' Vervolgens lachte hij. Een trieste, maar sympathieke lach: 'Dat bent u, neem ik aan? Ik heb dit kaartje van een vriend.'

Ik kon zijn herkomst niet afleiden uit zijn accent. De man sprak zacht, met een aantal verschillende uitspraken, een lichte Slavische ruwheid, gekruid met de zoete honing van het Braziliaanse Portugees. Félix Ventura deed een stap terug: 'Wie bent u?'

De vreemdeling sloot de deur. Met zijn handen op zijn rug kuierde hij door de kamer, waarbij hij even bleef staan voor het mooie olieverfportret van Frederick Douglass*. Ten slotte nam hij plaats in een van de leunstoelen en met een sierlijk gebaar nodigde hij de albino uit om hetzelfde te doen. Alsof het huis van hem was. Gemeenschappelijke vrienden, zei hij, en zijn stem klonk nog zachter, hadden hem het adres gegeven. Ze hadden hem gesproken over een man die handelde in herinneringen, die het verleden verkocht, heimelijk, zoals anderen cocaïne smokkelen. Félix keek hem wantrouwig aan. Alles aan de vreemdeling irriteerde hem – zijn vriendelijke en tegelijk autoritaire gedrag, zijn ironische manier van praten, zijn archaïsche snor. Hij ging in een majestueuze rieten stoel aan de andere kant van de kamer zitten, alsof hij bang was besmet te worden door de verfyndheid van de ander.

'Mag ik weten wie u bent?'

Ook dit keer kreeg hij geen antwoord. De vreemdeling vroeg of hij mocht roken. Hij haalde een zilveren tabaksdoos uit zijn jaszak, klapte die open en rolde een sigaret. Zijn ogen schoten met verstrooide aandacht van links naar rechts, als een kip die in het stof scharrelt. Hij blies

de rook uit tot die in een wolk om hem heen hing. Toen glimlachte hij onverwacht stralend: ‘Maar vertelt u mij eens, waarde vriend, wie zijn uw klanten?’

Félix Ventura gaf zich gewonnen. Hij werd opgezocht, zo legde hij uit, door een hele klasse, de nieuwe bourgeoisie. Ondernemers, ministers, planters, vissers, generaals, kortom, mensen met een verzekerde toekomst. Het ontbrak die lui echter aan een goed verleden, beroemde voorouders, titels. Samengevat: aan een naam die klonk naar adel en beschaving. Hij verkocht hun een splinternieuw verleden. Ontwierp een stamboom. Bezorgde hun foto’s van grootouders en overgrootouders, fijnbesnaarde heren, deftige dames van vroeger. De ondernemers en ministers zouden graag die dames daar als tante hebben, vervolgde hij, wijzend naar de portretten aan de muren – echte oude *bessangana*’s –, en een grootvader van de beroemde portee van een Machado de Assis, een Cruz e Sousa, een Alexandre Dumas, en hij verkocht hun die eenvoudige droom.

‘Uitstekend, uitstekend.’ De vreemdeling streek over zijn snor. ‘Exact wat ze me verteld hebben. Ik heb uw diensten nodig. Ik ben alleen bang dat het u een hoop werk zal bezorgen.’

‘Arbeid maakt vrij,’ mompelde Félix. Misschien zei hij het om te provoceren, om de identiteit van de indringer te achterhalen, maar als dat zijn bedoeling was, had hij pech, want de man knikte alleen maar heel licht. De albino stond op en verdween naar de keuken. Even later kwam hij terug met een goede fles Portugese rode wijn, die hij met beide handen vasthield. Hij hield hem de vreemdeling voor. Schonk hem een glas in. Vroeg: ‘Mag ik uw naam weten?’

De vreemdeling hield de wijn tegen het licht van de lamp. Daarna sloeg hij zijn oogleden neer en dronk langzaam, aandachtig, gelukkig, alsof hij naar de vlucht van een fuga van Bach luisterde. Hij zette het glas op een tafeltje vlak voor hem, een mahoniehouten meubel met een glazen blad, rechtte zijn rug en antwoordde: 'Ik heb veel namen gehad, maar ik wil ze allemaal vergeten. Ik heb liever dat u mij doopt.'

Félix drong aan. Hij moest op zijn minst weten wat zijn cliënten deden. De vreemdeling stak als een vage weigering zijn rechterhand op, een grote hand met lange, knokige vingers. Toen liet hij hem zakken en zuchtte: 'U hebt gelijk. Ik ben fotoreporter. Ik schiet beelden van oorlogen en hongersnood en hun spoken, van natuurrampen, van grote ellende. Beschouwt u mij maar als een ooggetuige.'

Hij legde uit dat hij zich in het land wilde vestigen. En dat hij daarvoor meer wilde hebben dan een fatsoenlijk verleden, een uitgebreide familie, ooms en tantes, neven en nichten, opa's en oma's, met inbegrip van twee of drie bessangana's, hoewel natuurlijk allemaal al dood of in ballingschap, meer dan portretten en verhalen. Hij had een nieuwe naam nodig en authentieke Angolese papieren als bewijs van die identiteit. De albino luisterde ontsteld naar hem.

'Nee!' kon hij eindelijk uitbrengen. 'Dat doe ik niet. Ik maak dromen, maar ik ben geen vervalser... Bovendien zou het, als ik zo eerlijk mag zijn, moeilijk worden om een volledig Afrikaanse stamboom voor u te verzinnen.'

'Kom nu toch! En waarom dan wel...?'

'Nou ja... U bent blank!'

'En wat dan nog? U bent blanker dan ik...!'

'Ik blank?' De albino verslikte zich. Hij haalde zijn zak-

doek tevoorschijn en veegde het zweet van zijn voorhoofd: 'Nee nee! Ik ben een neger. Een raszuivere neger. Ik ben een autochtoon. Ziet u niet dat ik een neger ben...?'

Ik, die al die tijd op mijn gebruikelijke plaatsje bij het raam had gezeten, kon een schaterlach niet onderdrukken. De vreemdeling hief zijn gezicht op alsof hij in de lucht snuffelde. Gespannen, alert: 'Hoorde u dat? Wie was dat?'

'Niemand,' antwoordde de albino, en hij wees naar mij. 'De gekko.'

De man stond op. Ik zag hem dichterbij komen en voelde hoe zijn ogen dwars door me heen keken. Alsof hij recht in mijn ziel keek (mijn oude ziel). Hij schudde zijn hoofd in een verbijsterd stilzwijgen: 'Weet u wat dit is?'

'Hoe bedoelt u?'

'Het is een gekko, ja, maar van een heel zeldzame soort. Ziet u die strepen hier? Het gaat hier om een tijgergekko, een schuchter beestje dat nog nauwelijks bestudeerd is. De eerste exemplaren werden een stuk of wat jaren geleden ontdekt in Namibië. Aangenomen wordt dat ze wel twintig jaar oud kunnen worden, of misschien nog ouder. Dat lachen is indrukwekkend. Vindt u het niet ook net een mensenlach?'

Félix was het daarmee eens. Ja, in het begin had het hem ook van zijn stuk gebracht. Daarna had hij een paar boeken over reptielen geraadpleegd, die had hij gewoon thuis gevonden, want hij had boeken over alles, duizenden boeken, geërfd van zijn stiefvader, een antiquaar die Luanda enkele maanden na de onafhankelijkheid had verruild voor Lissabon, en hij had ontdekt dat bepaalde soorten gekko's harde geluiden kunnen voortbrengen die sterk op lachen lijken. Ze bleven een hele poos over mij

praten, wat me stoorde, omdat ze dat deden alsof ik er niet bij was. Tegelijkertijd had ik het gevoel dat ze het niet over mij hadden, maar over een vreemd wezen, een vage, oude biologische afwijking. De mensen weten praktisch niets over de kleine wezens met wie ze hun huis delen. Muizen, kakkerlakken, mieren, mijten, vleermuizen, vlooiën, vliegen, muggen, spinnen, pieren, motten, termieten, wandluizen, rijstmeelkevers, slakken, torren. Ik besloot dat ik beter maar eens aan het werk kon gaan. Rond die tijd stroomt de slaapkamer van de albino vol muggen en ik begon honger te krijgen. De vreemdeling stond op, liep naar de stoel waar hij zijn aktetas had neergelegd, opende die en haalde er een dikke envelop uit. Hij gaf hem aan Félix, groette en stapte naar de deur. Daar knikte hij en verdween.